

комплекс непасрэдна звязаных адной марфемы з другой: *за-мор-ск-і, вы-слух-оў-ва-нн-е, муж-н-асць-ø, пра-сач-ы-ць*. Асновы ў гэтых словах уяўляюць сабой суцэльную гукавую паслядоўнасць фанем і, выдзяляючы марфемы, мы адчлняем толькі словазменныя афіксы, якія знаходзяцца ў абсалютным канцы слоў (словаформ). Унутры асновы няма службовых марфем, якія б раздзялялі аснову на часткі. Такія асновы называюцца **неперарывістымі**, ці **кампактнымі**.

Аднак у мове ёсць і такія словы, калі ўнутры знаходзяцца канчаткі (флексіі) ці формаўтваральныя суфіксы, а за імі размешчаны постфіксы. Асновы, раздзеленыя на часткі і якія існуюць у выглядзе перарывістай паслядоўнасці фанем, называюцца **перарывістымі**. У сучаснай беларускай мове перарывісты тып асновы характэрны для зваротных форм дзеяслова – інфінітыва, асабовых форм дзеяслова, дзеепрыслоўяў (*віта-ц-ца, вітај-э-цца, вітај-уц-ца, вітај-учы-ся, навіта-ўшы-ся*), няпэўных займеннікаў, раздзеленых унутранай флексіяй (*шт-о-сьці (шт-о-сь), хт-о- -небудзь*), слоў, якія маюць два карані: складаныя лічэбнікі (*пяць-ø-дзясят-ø, пяц-і-дзсяц-і, пяц-і-сот-ø*) і раздзельна зменныя словы тыпу *крэсл-а-ложак-ø, (у) крэсл-е-ложк-у, вагоне-рэстаран-е*.

Як бачым, наяўнасць абодвух тыпаў асноў абумоўлена іх функцыянальным адрозненнем: аснова словаформы забяспечвае ўтварэнне сінтаксічных форм слова (форм скланення і спражэння), а асновы слова прымаюць удзел ва ўтварэнні новых слоў. Іх выдзяленне пры марфемным аналізе выступае як аперацыйная адзінка аналізу слова, якая дазваляе размяжоўваць граматычныя формы і лексічнае ядро слова.

1. Беларуская граматыка: у 2 ч. / Рэд. М. В. Бірыла, П. П. Шуба. Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. Мінск, 1985.

2. Беларуская мова: Падручнік для 5-га кл. агульнаадукац. шк. з рус. мовай навуч. / Г. М. Малажай, Л. С. Васюковіч, З. М. Кавалевіч, С. Р. Рачэўскі. Мінск, 2003.

3. Сучасная беларуская мова: вучэб. дапам. / Л. М. Грыгор'ева [і інш.]; пад агул. рэд. Л. М. Грыгор'евай. 3-е выд., выпр. Мінск, 2010.

І. А. Гапоненка,

доктар філалагічных навук,

прафесар кафедры гісторыі беларускай мовы БДУ

Матывацыйная аснова онімаў як аб'ект даследавання

Высвятленне матывацыйных асноў тапанімічных найменняў і асабовых імёнаў – адзін з самых папулярных напрамкаў лінгвістычнага даследавання онімаў, што тлумачыцца натуральнай цікавасцю людзей да сваіх каранёў, а значыць, і да гісторыі паходжання назваў родных паселішчаў, імёнаў і прозвішчаў.

У беларускай анамастыцы існуюць навуковыя працы, дзе з дастаткова высокай ступенню даставернасці выяўляецца ўтваральная база тапонімаў і антрапонімаў. У тапаніміцы этымалагічныя росшукі паспяхова праводзілі,

напрыклад, В. П. Лемцюгова [6; 7], В. А. Жучкевіч [4], у галіне антрапаніміі пачынальнікам падобных распрацовак з'яўляецца М. В. Бірыла [1].

Для некаторых найменняў навукоўцы ўстанаўліваюць адназначныя навуковыя этымалогіі, напрыклад, у адносінах тапонімаў *Будзішча* – паселішча на месцы, дзе знаходзілася буда ‘прадпрыемства, дзе выпальвалі вугаль, выраблялі паташ, гналі смалу, дзёгаць’; *Рубеж* – паселішча, якое ўзнікла на зямельным парубежжы, дзе некалі стаяў памежны знак [гл. 7]; *Легаты* – паселішча, якое перайшло ва ўласнасць каму-н. па завяшчанні; *Усохі* – назва-тэрмін са значэннем ‘сухастойны лес’ [гл. 4]; антрапонімаў *Грэва* ‘няскладны чалавек’ ад літоўскага *gréva*; *Скрабатун* – той, хто шоргае нагамі пры хадзе [гл. 1].

Навуковыя этымалогіі могуць мець і варыянтны характар, напрыклад, *Магільнае* – ад слова *магіла* ў яго старажытным (‘узгорак, узвышша, курган, насып’) або сучасным (‘месца пахавання нябожчыка’) значэнні; *Шона* – ад слова *шона*, якое мае даўняе значэнне ‘назва стаячага кастра для выпальвання вугалю’, а ў дыялектах азначае ‘павець, навес’ [гл. 7]; *Кухты* – ад слова *кухта* ‘кухарчук’, але не выключана сувязь з рускім тэрмінам *кухта* ‘шэрань’ ці беларускім дыялектным *кухта* ‘сівы мох на пасохлых дрэвах’ [гл. 4]; *Жыган* – ‘работнік на вінакурным ці цукровым заводзе’, ‘худы, паджары чалавек’ (паводле У. Даля) або ад бел. *жыга* ‘бойкі, спрытны’, ‘той, хто ўмешваецца ў чужыя справы’, ‘хто зводзіць, падзужвае’ (паводле І. Насовіча) [гл. 1].

Вывучэнне тапаніміі і антрапаніміі ва ўказаных выпадках ажыццяўляецца навуковымі метадамі, з дапамогай якіх устанаўліваюцца генетычныя і семантычныя сувязі ўласных найменняў з іх агульнамоўнымі эквівалентамі, на падставе чаго і выводзяцца версіі аб паходжанні той ці іншай назвы або імя.

Але нярэдка за высвятленне матывацыйных асноў уласных найменняў бяруцца аматары, у выніку дзейнасці якіх узнікаюць так званыя народныя (або наіўныя) этымалогіі. Адны з іх, хоць і не супадаюць з навуковымі тлумачэннямі, засноўваюцца на дастаткова надзейных фактах і могуць прэтэндаваць на аб’ектыўнасць. Напрыклад, адносна наймення *Доўгі Памёт* старажылы сцвярджаюць, што калісьці на месцы, дзе зараз стаіць вёска, была паляна, на якой расла трава з народнай назвай *памётчык* (дзікая белая канюшына). Адпаведна і вёску пачалі называць *Памётам*. А паколькі паляна была вялікая, то нехта дадаў слова *доўгі* – і ўтварылася назва *Доўгі Памёт* [гл. 5, с. 82]. Згодна ж з навуковымі данымі *памёт* – ‘абложная зямля, пустуючая зямля’ [гл. 13], адпаведна *Доўгі Памёт* – паселішча паблізу вялікага абложнага зямельнага ўчастка.

Аднак у межах народных этымалогій паходжанне і семантыка назвы можа тлумачыцца і на падставе неабгрунтаваных дапушчэнняў, пэўных моўных асацыяцый, часам выпадковых або цалкам памылковых¹. Такія тлумачэнні нярэдка трапляюць у друкаваныя выданні. Напрыклад, у кнізе І. П. Ярашэвіча «Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах», якая змяшчае мноства сапраўды цікавых этнаграфічных і гістарычных звестак, за навуковыя неабгрунтавана вы-

¹ Найбольш вядомыя версіі такога кшталту аб паходжанні назвы *Гомель* ад папераджальнага спалучэння *Го! Мель!*, якое быццам бы выгуквалі плятагоны, даплываючы да плыткіх месцаў на рацэ каля адпаведнага паселішча, або аб паходжанні прозвішча *Гарашчук* са спалучэння *гара шчук*.

даюцца наступныя вельмі спрэчныя талкаванні паходжання тапонімаў: назва *Смілавічы* звязваецца з іменаваннем мясцовых спрытных паляўнічых, а менавіта *смелых лаўцоў, смелых лавічаў* (без уліку верагоднасці чаргавання *e // i*); *Карпілаўка* трактуецца як месца, дзе знаходзілася лаўка нейкага *Карпа* ці *Карнея* (пры цалкам адвольным марфалагічным падзеле наймення), *Ільінка* падаецца як паселішча сонца, зыходзячы са значэння грэчаскага імя *Ілій, Іліан*, што значыць ‘сонца’ (хоць тут значна больш лагічна бачыць сувязь з імем *Ілля* яўрэйскага паходжання) і інш. [гл. 12].

Шмат такіх прыкладаў у кнізе Уладзіміра Юрэвіча «Слова живое, роднае, гаваркое» [гл. 11]. Напрыклад, назвы тыпу *Антональ, Марыпаль* ён разглядаюцца як складанні ад былых назваў урочышчаў *Антонана поле, Марыйчына поле*, назва *Валкавыск* узводзіцца да слоў *волк* і *выя* ‘шыя’ і тлумачыцца так: «Тут вадзіліся ваўкі з доўгай шыяй». Падставу для ўзнікнення назвы *Жыткавічы* аўтар бачыць у тым, што ў наваколлі паселішча добра расло жыта, а назву *Косава* звязвае са словам *асава* ‘асіннік’ і сцвярджае, што «... тут гук *к* прыстаўлены, каб аблегчыць вымаўленне». Назва *Аздамічы*, паводле яго меркавання, ідзе ад імя *Адам*, першапачаткова яна гучала як *Адамічы*, а гук *з* у ёй узнік таму, што «нехта некалі невыразна вымавіў *Аздамічы*». Назва *Ацяты* расшыфроўваецца так: «У аснове назвы – дзеяслоў *адцінаць, адразаць*. Адрэзалі, адцялі некалі людзі кавалак лесу, выцерабілі, выкарчавалі яго, пабудаваліся. Так і назвалі вёску – *Адцяты (лес)*. Ішоў час, слова *лес* згубілася, згубіўся гук *д*, засталася на першы погляд малазразумелая назва», а назва *Бесцьвіна* наступным чынам: «Першапачаткова вёска называлася Бэствань і ўтворана была з двух слоў: *без* і *твань*. Для пасялення людзі выбралі мясціну на грудку сярод балот, без твані, дзе сушэй». У назве *Цешкава*, паводле У. Юрэвіча, «засведчана незвычайнае хараство наваколля, што цешыла душу, суцяшала боль, гора, песціла вочы ўсіх, хто выбраў гэтую мясціну пад селішча».

Такія фантазійныя трактоўкі ў названай кнізе Уладзіміра Юрэвіча існуюць і ў дачыненні да паходжання прозвішчаў. Можна вылучыць цэлыя блокі спрэчных тлумачэнняў паходжання беларускіх прозвішчаў:

1) паказваецца аналаг прозвішча сярод агульных імёнаў, але ніяк не тлумачыцца, як прыведзеная матывацыя можа прыкладацца да чалавека і станавіцца асабовым найменнем. Напрыклад: *Абмётка* – «назва галаўнога ўбору для жанчын – намітка, намётка, абмётка, што намотваецца як ручнік на галаву, лягла ў аснову мянушкі, а пасля стала прозвішчам»; *Бурло* – «словам бурло называлі самы вялікі звон у царкве, бо ён не гучаў, а бурліў у паветры, як магутны вадаспад»; *Вырва* – «ад украінскага вырва – гвалтоўна вырваныя грошы»; *Дзік* – «прозвішча пайшло ад мянушкі Дзік, як называлі дзікую свінню ў адрозненне ад свойскай»;

2) у адну групу зводзяцца абсалютна разнародныя па характару асновы і фармантнай аформленасці прозвішчы. Напрыклад, *Гаркун, Гарлан, Гарлач* – гэтую мянушку, згодна з У. Юрэвічам, мелі тыя, «хто браў горлам, крыкам, гаркаў» (пры гэтым сугучныя прозвішчы *Гаркаль, Гаркач, Гаркуша* ўзводзяцца да прыметніка *горкі*, «як звалі таго гаспадара, у якога раслі непрышчэпленыя

яблыкі з горкімі пладамі»); *Жмайла, Жмака, Жмачынскі, Жмейда, Жмінда, Жмуля* – «усе з аднаго кораня *жмаць*, выціскаць апошнія сокі, быць скупым, абмежавальнік свабоды, асабістых жаданняў»;

3) аднакарэнныя прозвішчы разводзяцца па розных групам, прычым нярэдка іх семантыка, згодна з меркаваннямі аўтара, адрозніваецца палярна. Так, пры прозвішчах *Барадулін, Барадуля* ўказваецца, што «як ні дзіўна, ... прозвішчы не ад слова барада, а наадварот так называлі ці жанчыну з барадой, падобную на мужчыну, ці мужчыну, у якога барада не расла – замест барады “дуля”», а вось *Барадзея* – гэта ўжо чалавек з барадой. Прозвішча *Зянюк* трактуецца як патранімічнае ад імя *Зянон*, а *Зянько* – ужо як адапелятыўнае ад *зенка* (зрэнка ў воку);

4) вельмі вольна інтэрпрэтуюцца фанетычныя працэсы ў дачыненні да прозвішчаў і падаюцца надуманыя гукавыя трансфармацыі. Так, сцвярджаецца, што прозвішча *Белакоз* паходзіць «ад назвы светлавалосай дзяўчыны з белай коскай (*с* перайшло ў звонкі гук *з*)»; *Біліды* – «прозвішча з’явілася пад уплывам украінскай мовы, дзе ёсць прыметнік *білы*, тое, што па-беларуску белы. Бялявы – светлавалосы, светлавокі, беллага твару чалавек атрымаў украінскую мянушку *Більвідый*, а запісваючы яе як прозвішча, скарацілі да *Біліды*», прозвішчы *Ашуркевіч, Ашурак* – «ад слова *ашкуркі*, як у некаторых мясцінах называюць рызманы, абрэзкі аўчыны»; *Галенда* – «прозвішча паходзіць ад прыметніка *голы*. Галенда – тое самае, што і галыцьба, або па-руску – голь несусветная. Так называлі некалі бедных людзей, жабракоў. Каб трохі змякчыць гучанне, слова *галыцьба* замянялі іншамоўным – *галенда*». Мяркуючы па падобных прыкладах, гукі ў прозвішчах не падпарадкоўваюцца ніякім моўным законам: адвольна выпадаюць, зліваюцца, перамяшчаюцца, замяняюцца іншымі;

5) прапускаецца адна з імятворчых стадый. Вось, напрыклад, як тлумачыцца прозвішча *Барадзінчык*: «Калі чалавек насіў бараду ды яшчэ быў высокі ростам, яму давалі мянушку *Барадзін*, а яго нашчадкаў ужо называлі барадзінчыкі» (тут у аснове прозвішча празванне *Барада*, а форма на *-ін* – прыналежнасная і ніяк не магла служыць зыходнай мянушкай). У дачыненні да прозвішчаў з фармантамі *-скі, -цкі*, цалкам ігнаруецца тое, што яны ў сваёй асноўнай масе адтапанімічныя [гл. 2, с. 25], адпаведна, напрыклад, прозвішчы тыпу *Гай / Гайкоўскі, Скібар / Скібнеўскі* не могуць мець аднолькавую матывацыю, а прозвішчы *Яблонскі, Грушэўскі, Вішнеўскі, Каліноўскі, Маліноўскі* – гэта не «цэлы ланцуг мянушак, утвораных ад назваў пладовых дрэў і кустоў», а прозвішчныя найменні, звязаныя з назвамі адпаведных населеных пунктаў з асновай *Яблон-, Груш-, Калін-* і пад.

б) падаюцца няпоўныя звесткі адносна магчымай матывацыі прозвішча. Так, прозвішча *Бутэвіч* узводзіцца да польскага слова *бут*, «што значыць бот. Бедныя некалі хадзілі ў лапцях, а калі хто разжываўся на грошы і купляў сабе боты, дык неўзабаве атрымліваў мянушку Бут. Словам *бута* ў польскай мове называюць яшчэ пыху, фанабэрыю, ганарлівасць. А з пыхай звычайна хадзіў той, у каго на нагах былі боты (буты)». Тут варта заўважыць, што слова *бут* вядомае ў многіх славянскіх мовах і мае цэлы шэраг значэнняў: у беларускіх

гаворках *бут* – гэта ‘апора под фундамент’ [гл. 8], згодна з Ю. Федасюком, *Бут* азначае ‘поўны чалавек’ па дзеянні дзеяслова *бутеть* ‘паўнець’ [гл. 10], а ў «Слоўніку» У. Даля *бут* падаецца ў значэнні ‘авадзень’, а таксама фіксуецца прыметнік *бутной* ‘каранасты, дзябёлы’ [3].

7) прозвішчы, у аснове якіх знаходзяцца народныя формы імёнаў, безварыянтна запісваюцца ў разрад адапелятыўных: *Богус* (форма імені Багдан) – «гэтае прозвішча ад слова *бог*, да якога прыставілі канчатак, характэрны для літоўскіх імёнаў і прозвішчаў»; *Вакула* (ад царкоўнага Вавіла) – «ад мянушкі *Вакула*, якую давалі чалавеку, здатнаму на выдумку, гатоваму ... па-добраму абманіць каго...», *Вейка* (ад Венядзікт, Веніямін) – «так на захадзе Беларусі называюць мяцеліцу, завіруху і чалавека няўрымслівага, усяго ў руху, мітуслівага», *Доля* (ад Ардаліён) – «такое прозвішча давалі або носьбіту цяжкай долі або таму, хто ўдзельнічаў у долі, што прыпадала каму-небудзь пасля падзелу зямлі», *Доса* (ад Фядос, Дасіфей) – «сціпламу чалавеку, які не прэтэндуе на большае, даставалася такая мянушка як скарачаны варыянт слова *досыць*», *Якуш* (ад Якаў) – «мабыць з Паволжа прывезена, бо там якушамі называюць цесляроў, разьбяроў па дрэве, што займаюцца аздабленнем дамоў і суднаў»¹.

8) пры тлумачэнні падаюцца недарэчныя каментары (*Гутар*, *Гутарчык*, *Гутараў*, *Гутаровіч* – «умеў чалавек сабраць каля сябе людзей і гутарыць з імі бясконца, не адпускаючы, бо нёс думку. Гэта высокая мерка чалавечнасці, дабрачыннасці»; *Варашыла*, *Варашылаў*, *Варошка*, *Варашковіч*, *Варушка*, *Варушкевіч* – «цэлае гняздо прозвішчаў, утвораных ці ад рускага дзеяслова *ворошить*, ці ад беларускага – *варушыць*. Той, хто *варушыць* мазгамі, словам, дзеяннямі»; *Дзявочка* – «ад рускага *девочка*. Спачатку была ўтворана мянушка, а пасля некаму збрыло ў галаву браць яе за прозвішча») або ўжываюцца абразлівыя фармулёўкі, якіх пажадана пазбягаць, бо прозвішчы маюць сваіх «гаспадароў» (*Жаба*, *Жабка*, *Жабчык*, *Жабко*, *Жабчанка*, *Жабінскі*, *Жабіцкі* – «мянушкі, што ляглі ў аснову гэтага прозвішча, маюць пэўную ступень гідкасці, абурэння, неахвотнай згоды на іх прыманне...»; *Зуй*, *Зуеў*, *Зуёнак*, *Зуйко*, *Зуйкевіч*, *Зуеўскі*, *Зуянкаў* – «ад мянушкі *Зуй*, якую давалі рослым дзецям за іх дзяціныя паводзіны, недаросткам па развіццю»).

9) некаторыя тлумачэнні не толькі вельмі спрошчаныя, але яшчэ і адлюстроўваюць няправільны ход думкі іх распрацоўшчыка, напрыклад: *Булдык* – «гэта ад воклічу. Калі чалавек дае нырца або перакульваецца праз галаву, дык усклікаюць: “Булдых! бултых!” У кожным разе гэта з дзіцячага фальклору»; *Заламай* – «так называлі таго, хто нешта прадаючы, заломваў вялікія грошы, абдзірала, вымагальнік»; *Камінскі* – «жыў чалавек у панскім маёнтку, паліў у яго гасцёўнях камін – печку з адкрытым полымем. За такі занятак атрымаў мянушку Камінскі, якую запісалі потым прозвішчам»; *Глуздок* – «мянушка пайшла ад слова *глузды* – мазгі. Біць моцна, *глуздаць*, каб аж мазгі пацяклі. Чалавеку бязмозгламу, неразумнаму давалі такую мянушку»; *Гніламёд*, *Гніларыб* – «такія мянушкі-прозвішчы даваліся ... гаспадару, у якога пагнілі мёд у калодах, рыба ў стаўку, адным словам, *абібоку*».

¹ Суаднесенасць народных формаў імёнаў і іх афіцыйных эквівалентаў устанаўлівалася паводле [9].

Ёсць версіі настолькі няўдалыя, што іх проста складана пракаментываць: *Гарнік* – «мабыць, гэта ўкраінскае прозвішча было Гарнак. Так пісалася яно, бо паходзіць ад слова *гарнак*, што азначае чалавек, які стаіць пры горане (гарне) і вырабляе зброю, інакш кажучы, каваль. Зробіць, паглядзіць і скажа “Гарно!” – “Добра!”»; *Кашкур*, *Кашкурэвіч* – «ад татара-мангольскага *кашкыр* – воўк, кашкур – конь, які храпе, палюючы на ваўка. Паляўнічы на ваўкоў – Кашкурэвіч. А яшчэ – кажухар, кравец, што шые кашулі»; *Мардухай* – «вельмі рэдкае прозвішча. Утворана ад слова *морда*, частка галавы жывёлы – каня, сабакі, каровы, што выдаецца прыкметна ўперад. За падабенства галавы да морды і давалі такую зневажальную мянушку чалавеку. Але навошта запісалі прозвішчам?».

Нельга сказаць, што народныя або аўтарскія этымалогіі павінны быць цалкам абвергнутыя і скрытыкаваныя. Яны, безумоўна, маюць права на існаванне і ўяўляюць цікавасць як узоры народнай творчасці і спецыфічнага народнага мыслення або анамастычнай фантазіі. Да таго ж нярэдка найўныя на першы погляд тлумачэнні ўтрымліваюць рацыянальнае зерне і заслугоўваюць увагі навукоўцаў.

Калі вынікі падобных матывацыйных росшукаў трапляюць у друк, прэтэндуючы тым самым на грамадскае прызнанне, на наш погляд, павінны выконвацца некаторыя ўмовы. Па-першае, такія этымалагічныя распрацоўкі мусяць мець адпаведнае афармленне ў плане стылю, і, па-другое, аб’ектыўна кваліфікавацца ў якасці своеасаблівых легенд, паданняў, аўтарскіх здагадак і не выдавацца за навуковыя версіі. У навуковых, вучэбных ці вучэбна-метадычных выданнях¹ яны выглядаюць некалькі недарэчна. Да таго ж уяўная лёгкасць найўных этымалогій дыскрэдытуе каштоўнасць навуковых метадаў даследавання мовы і зніжае прэстыж анамастычнай навукі.

1. Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі. Мінск, 1969.

2. Бірыла М. В. Тыпалогія і геаграфія славянскіх прозвішчаў. Мінск, 1988.

3. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка: в 5 томах. Т. 1. Москва, 1978.

4. Жучкевич В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии. Минск, 1974.

5. Кісліцына А. У. Айконімы Траянаўскага сельсавета Барысаўскага раёна Мінскай вобласці: асаблівасці паходжання // Беларускае слова: гісторыя і сучаснасць: зб. артык. па матэр. навук. чытанняў, прысвеч. памяці праф. А. І. Жураўскага (27 кастрычніка 2009 г., г. Мінск). Мінск, 2010. С. 80–83.

6. Лемтюгова В. П. Топонимия Минщины. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Минск, 1966.

7. Лемцюгова В. П. Тапонімы распавядаюць. Мінск, 2008.

8. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 тамах. Т. 1. Мінск, 1979.

9. Суперанская А. В. Словарь народных форм русских имен. Москва, 2010.

10. Федосюк Юрий. Русские фамилии. Москва, 1972.

11. Юрэвіч Уладзімір. Слова жывое, роднае, гаваркое. Мінск, 1998.

12. Ярашэвіч І. П. Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах. Мінск, 2009.

13. Яшкін І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Мінск, 1971.

¹ Напрыклад, згаданая кніга У. Юрэвіча прэзентуецца як дапаможнік для настаўнікаў.